

Türkiye'nin Enerji Politikalarının Rus Basınına Yansımaları: *Nezavisimaya Gazeta* Örneği

The Reflections of Turkey's Energy Policies on Russian Press: The Case of *Nezavisimaya Gazeta*

Aynura HAGVERDİYEVA*
Nurşen MAZICI**

Öz

Bu çalışmada *Nezavisimaya Gazeta* örneğinde Türkiye'nin enerji politikalarının Rus basınındaki yansımalarına odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında *Nezavisimaya Gazeta*'da 2000-2015 tarihleri arasında yer alan ve Türkiye'nin katılımcısı olduğu uluslararası enerji projeleriyle ilgili toplam 142 haber incelenmiştir. Amacı, Türkiye'nin enerji politikaları konusunun Rus basını tarafından nasıl ele alındığını ve *Nezavisimaya Gazeta*'da yer alan enerji haberlerinde nasıl bir söylem oluşturulduğunu ortaya koymak olan çalışmada, Teun van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmayla *Nezavisimaya Gazeta*'nın Türkiye'nin enerji politikalarıyla ilgili haber yapımında tarafsız bir duruş sergileyemediği, konuya Rusya hükümetinin resmi bakış açısına paralel bir perspektiften baktığı ve sonuç olarak ideolojik devlet aygıtı işlevini yerine getirerek egemen ideolojiyi yeniden ürettiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Rus Basını, Nezavisimaya Gazeta, Enerji Politikaları, Petrol, Doğal Gaz

Abstract

This study focuses on the reflections of Turkey's energy policies on the Russian press in the case of *Nezavisimaya Gazeta*. Total 142 articles were examined in the context of the study which took place in the *Nezavisimaya Gazeta* between 2000 and 2015 in relation to the international energy projects with a participation of Turkey. Teun van Dijk's "Critical Discourse Analysis" method was applied to the study,

1 Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul, Türkiye, haqverdiyeva@gmail.com,
Orcid ID: 0000-0003-3825-0286.

2 Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İstanbul, Türkiye, nmazici@marmara.edu.tr,
Orcid ID: 0000-0001-9938-5956.

the objective of which was to reveal how the Russian media addressed to the subject of the Turkey's energy policies and what kind of a discourse it created in the energy news taken place in the *Nezavisimaya Gazeta*. By means of the conducted study it was revealed that the Russian newspaper *Nezavisimaya Gazeta* didn't demonstrate an unbiased position in preparing the news related to Turkey's energy policies, and the subject was considered from the aspect parallel to the point of view of the officials, represented in the Russian government. As a consequence, the discourse performs the function of ideological state apparatus by reproducing the dominant ideology.

Keywords: Turkey, Russia, The Russian Press, *Nezavisimaya Gazeta*, Energy Policy, Petroleum, Natural Gas

Giriş

Soğuk Savaş'ın son bulması tüm dünya düzenini alt üst etmiş, hem politik hem de ekonomik alanda büyük değişimlere sebep olmuştur. Bu olaydan en çok etkilenen bölge ise 1991 yılına kadar büyük bir kısmı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sınırları içinde yer alan Avrasyadır. "Avrasya, kelime olarak 'Avrupa' ve 'Asya' sözcüklerinin birleşiminden oluşan, Avrupa kıtası ile Asya kıtasını kapsayan coğrafi bölgeye verilen isimdir" (Özder, 2013, s. 66). Ali Hasanov'un (2012) da belirttiği gibi, İngiliz araştırmacı Halford John Mackinder "jeopolitik bilgilere dayanarak askerî, stratejik ve jeopolitik anlamda yeryüzünün en elverişli bölgesinin Avrasya, Avrasya'nın merkezinin ise "dünyanın kalbi" denebilecek olan Heartland olduğunu iddia eder ve ünlü "Heartland" teorisini ortaya atar" (s. 67). Bu teoriye göre Mackinder, "Heartland'ın sınır bölgelerini ... "iç kenar kuşak" (Almanya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye) ve dış kenar kuşak (Büyük Britanya, Amerika ve Kanada) olmak üzere ayırmıştır" (Hasanov, 2012, s. 68). Ali Kulebi'ye (2018) göre ise,

Avrasya diye tanımlanan ve tarihsel olarak dünya hakimiyeti teorilerinin merkez üssü olan bölge, hem geniş hem de dar anlamda tarif edilebilir. Geniş anlamda Avrasya, Atlantik'ten Pasifik'e, Lizbon'dan Vladivostok'a uzanan, yani Avrupa ve Asya'nın tamamını veya büyük kısmını kapsamaktadır. Dar anlamda ise Türki devletlerin, Türk unsurların bulunduğu Türk Dünyası olarak tanımlanabilecek bölge olarak nitelendirilebilir.

Ancak günümüzde Avrasya, sadece coğrafi bir terim olarak değil, aynı zamanda siyasi, jeopolitik ve stratejik unsurları da içinde barındıran bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Salih Yılmaz'a (2015) göre Avrasya, aynı zamanda "Doğu ile Batı'nın güç mücadelesinin gerçekleştiği jeopolitik bir alanı oluşturmaktadır" (s. 112). Büyük bir kısmı eski SSCB sınırları içinde yer alan Avrasya'ya Soğuk Savaş sonrası dönemde tekrar yönelmeye başlayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), kendini SSCB'nin halefi ilan eden Rusya'ya rağmen bu bölgedeki örgütlere dahil olup askeri işbirliğini arttırmayı amaçlamıştır (Gürler, 2017, s. 34). Dolayısıyla, "Avrupa ve Asya kavramlarının birleşik bir biçimde ifade edilmeye başlanmasıyla ortaya çıkan Avrasya bölgesi, yirmi birinci yüzyılın uluslar arası konjonktürünün ana çekişme sahası olarak" öne çıkmaktadır (Çeçen, 2017, s. 42). Buna bağlı olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde ülkelerin Avrasya bölgesine yaklaşımı ve bu coğrafyaya yönelik politikaları, uluslararası ilişkilerde esas istikametlerden birini teşkil etmeye başlamıştır.

İki kutuplu dünyada NATO üyesi olarak ABD'nin yanında yer alan Türkiye, 1990'lardan itibaren değişen öncelikleri doğrultusunda kendine farklı bir yol çizmeye başlamıştır. Türkiye'nin de Avrasya bölgesine yaklaşımı değişmiş, özellikle enerji politikaları çerçevesinde yeni bir boyut kazanan enerji güvenliğinin sağlanması açısından bu bölgenin Türkiye için önemi artmıştır. Bölgede gerçekleştirilen enerji projelerinin en aktif katılımcılarından birine dönüşmesi Türkiye'nin Avrasya'ya verdiği önemin de bir göstergesidir. 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında bu projeler çerçevesinde enerji kaynaklarının Doğu'dan Batı'ya ulaştırılmasında transit ülke görevini üstlenen Türkiye, son 10 yıldır bölgede enerji merkezi olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin yürüttüğü enerji politikaları, hem ulusal hem de uluslararası basın tarafından merakla izlenip ilgi görmektedir.

Ekonomisi hızla büyürken enerji ihtiyacı her geçen gün artan gelişmekte olan ülkeler için enerji, stratejik bir öneme sahiptir. 2017 yılının üçüncü çeyreğinde ekonomisi çift haneli rakamlarda büyüyen tek G20 ülkesi olan Türkiye'nin enerji ihtiyacı da aynı oranla artmaktadır ("Türkiye ekonomisi üçüncü", 2017). Bu durum, ülkede yürütülen enerji politikası ile planlamasını da ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada öncelikli olarak Türkiye'nin enerji politikaları ve istatistiklerine kısaca değinilecektir. Sonraki bölümlerde, çalışma için örneklem olarak seçilen Rusya'nın *Nezavisimaya Gazeta* adlı gazetesinden seçilen haberler Türkçeye çevrilerek Teun van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle yorumlanacaktır. Gazete, ulusal ve günlük bir gazete olması, dış haberlerinin ve arşivlerde yeterli sayısının bulunması gibi nedenler göz önünde bulundurularak örnekleme dahil edilmiştir. Örneklem seçiminde başka bir etken, *Nezavisimaya Gazeta*'nın aynı zamanda Rusya'nın ilk bağımsız gazetelerinden biri olmasıdır. Çalışma kapsamında, *Nezavisimaya Gazeta*'da Vladimir Putin'in iktidara geldiği 2000 yılından başlanıp 2015 yılına kadar geçen dönemin arşiv taraması yapılarak Türkiye'nin katılımcısı olduğu uluslararası enerji projeleriyle ilgili haberler incelenmiştir. Nitekim Rusya, özellikle Vladimir Putin'in iktidara geldiği 2000 yılından itibaren enerji unsurunu dış politikada etken bir araç olarak kullanmaya başlamıştır.

Çalışmanın kapsamı açısından haber seçimi dört uluslararası boru hattı projesiyle sınırlandırılmıştır: Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (BTE), Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP). Projelerin tamamı ABD'nin Hazar bölgesinin enerji kaynaklarının Rusya'yı devre dışı bırakan, dolayısıyla bu ülkenin enerji nakil hatlarına rakip durumda olan hatlarla taşınmasını amaçlayan "çoklu boru hatları" politikası çerçevesinde desteklediği projelerdir.

Çalışma kapsamında 06.07.2015-26.07.2015 tarihleri arasında Rusya'nın Saint Petersburg şehrindeki Rusya Milli Kütüphanesi'nin gazete arşivinde tarama yapılmış, *Nezavisimaya Gazeta*'dan söz konusu enerji projeleri ile ilgili haberler seçilerek, enerji projelerine göre kategorilere ayrılmıştır. Gazetede BTC hakkında 29, BTE hakkında 24, Nabucco hakkında 51 ve TANAP hakkında 38 habere rastlanmıştır.

Çalışmanın amacı, Türkiye'nin enerji politikalarının Rus basınında nasıl ele alındığını *Nezavisimaya Gazeta*'da yer alan enerji haberlerinde nasıl bir söylem oluşturulduğunu ortaya koymaktır. Bununla birlikte çalışmada aşağıdaki sorulara da yanıt aranmaktadır: *Nezavisimaya Gazeta* örneğinde Rus basını, Soğuk Savaş yıllarında NATO müttefiki olarak ABD'nin yanında,

Rusya'nın karşısında yer alan Türkiye'nin enerji politikalarıyla ilgili haber yayınlarında nasıl bir duruş sergilemiştir? Gazete, bilgilendirme işlevini yerine getirirken söz konusu projeleri Rusya'nın gerçekleştirdiği enerji projelerine rakip olarak gören egemen görüşü göz önünde bulundurmuş mudur? Yoksa bağımsız bir gazete olmasının gereği olarak tarafsız bir tutum alarak objektif gazetecilik örneği mi sergilemiştir?

Türkiye'nin Yeni Dönem Enerji Politikaları

Günümüzde yaşamın tüm alanlarına nüfuz etmiş enerjiye ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Enerji, kalkınmanın ana unsuru olarak görüldüğünden, enerji güvenliği meselesi de ülkelerin stratejik hedefleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla her ülke, enerji talebinin zamanında, eksiksiz ve güvenilir bir şekilde karşılanmasını istemekte, bunun için de kendine çeşitli hedefler belirlemektedir. Türkiye de, dünyanın en büyük on ekonomisinden birine dönüşmeyi amaçladığı 2023 yılına kadar kendine bir takım stratejik hedefler belirlemiştir. Enerji, bu hedefler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin yeni dönem enerji politikaları bu hedefler doğrultusunda belirlenmektedir.

Mustafa Özcan Ültanır'ın (1997) da belirttiği gibi, bir ülkenin enerji politikaları ulusal enerji planının, enerji planlamasıysa ekonomik gelişimin sürdürülmesi için enerji üretim ve tüketiminin düzenlemesine yönelik tüm eylemleri içermelidir (s. 56). Dolayısıyla, Türkiye'nin enerji politikalarından bahsederken ülkenin enerji potansiyeline de değinmekte yarar vardır.

Gelişen ekonomisiyle dünyanın önemli enerji tüketicileri arasında yer alan Türkiye'nin 2014 yılında 867,3 milyon varil olan birincil enerji talebinde doğal gaz %32,5 ile birinci sırada yer alırken, kömür %29,2, petrol %28,5 ile doğal gazı takip etmiştir. Birincil enerji talebinin yerli üretim ile karşılanma oranı, 2014 yılında %25 olarak gerçekleşmiştir (Türkiye Petrolleri, 2016).

Kaynaklara göre, 2017 yılının ilk beş aylık döneminde petrol tüketiminin sadece yaklaşık %7,7'si yerli üretimle karşılanmış, doğal gazda ise bu oran %0,6 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılı ilk 6 aylık dönem sonunda yurtiçi kalan üretilebilir ham petrol rezervi 48 milyon ton olup yeni keşifler yapılmadığı takdirde bugünkü üretim seviyesiyle yurtiçi toplam ham petrol rezervinin 18 yıllık bir ömrü bulunmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a). 2016 yılı sonu itibarı ile Türkiye'nin üretilebilir doğal gaz rezervi ise 18,8 milyar metreküp olmuştur (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017b). Ayrıca, 2015 yılında, Türkiye'de günlük 796 bin varil ham petrol tüketilmiştir. Doğal gazda bu rakam yıllık 48,8 milyar metreküpe beraber olmuştur. Dolayısıyla Türkiye, tükettiği petrolün %93,6'sını, doğal gazın ise % 99,2'sini ithalatla karşılamaktadır (Türkiye Petrolleri, 2016).

Enerjide bu denli dışa bağımlılık, petrol ve doğal gaz nakil hatlarının kurulmasını Türkiye'nin enerji politikalarında ön plana çıkarmaktadır. Ancak Türkiye, enerji hattı projelerini sadece ülkenin enerji ihtiyacını karşılama vasıtası olarak görmemekte, coğrafi konumunun elverişliliğini de kullanarak Doğu ile Batı arasında bir enerji köprüsü olmaya çalışmaktadır. ABD'nin 1990'lı yıllardan itibaren Rusya'yı devre dışı bırakan enerji hatları kurmak için yaptığı girişimler, Türkiye'nin bu hedefini gerçekleştirmesine kolaylık sağlamıştır. Ancak, bunun tersini düşünenler de vardır.

Örneğin, Türkiye'nin 21. yüzyılda enerji merkezi olmasını “normal gelişme” olarak nitelendiren Ertan Efeğile (2000) göre, ABD'nin tasarladığı Hazar merkezli yeni dünya düzeninin kurulması için bölge kaynaklarını Doğu-Batı istikametinde sevk edecek boru hatlarının güvenli bir ülkenin sınırları içinden geçmesi gerekmektedir ki, bu ülke de Türkiye'den başkası olamazdı (s. 193).

Kısacası, Türkiye hükümetinin enerji konusunda temel yaklaşımını enerji zengini komşu coğrafyanın bu zenginliğinin yine komşu hedef pazarlara ulaştırılması ve anılan zenginliğin bütün paydaşlar açısından kazan-kazan temelinde, ülkenin ve bölgenin arz güvenliğine katkı sağlayacak şekilde ortak çıkarlar doğrultusunda global ekonomiye kazandırılması şeklinde özetlemek mümkündür (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018). Türkiye, bu hedefe ulaşmanın ana aracı olan uluslararası enerji projelerine enerji politikaları çerçevesinde büyük önem vermektedir. Dolayısıyla, yumuşak güç unsurlarından birisi olarak enerji politikalarının uluslararası arenada aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla enerji, Türkiye için en etkin politik araçlardan biri haline gelmiştir (Dokuzlar, 2006, s. 204). Söz gelimi, AB'ye üyelik müzakerelerinde enerji faslının açılması talebinde bulunan Türkiye, özellikle enerji kaynaklarıyla tüketici kitleler arasındaki köprü konumuna vurgu yapmıştır. Diğer taraftan, son dönemde Türkiye'nin artık geçiş veya köprü ülkesi olmakla yetinmeyerek enerji kozunu bölgede söz sahibi olmada, güç merkezine dönüşme yolunda aktif bir şekilde kullanmaya başladığı görülmektedir. Doster'e (2014) göre, “dünyanın enerji nakil merkezi, enerji geçiş üssü ve enerji transit istasyonu olmaya çalışan Türkiye'nin, bu hedefe Rusya'ya rağmen ulaşması olanaksız gözükmektedir (s. 607).” Amma örneğin, Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) Projesi bu bağlamda Ankara'nın elini kuvvetlendiren en önemli projelerden biri sayılabilir. TANAP projesiyle Avrupa'nın enerji arz güvenliğine katkıda bulunmayı hedefleyen Türkiye hükümeti, aynı zamanda projenin bölgeye barış ve istikrar kazandıracağına da altını çizmektedir.

Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkilerinde Enerji Faktörünün Önemi

Türkiye ve Rusya, 20. yüzyılın sonlarından itibaren Avrasya bölgesinin önemli ekonomik aktörleri sırasında yer almaktadır. Maria Beaf'e (2001) göre, Soğuk Savaş'ın sona erip hem Rusya'da hem de Türkiye'de reformcuların iktidara gelmesiyle birlikte iki ülke, ilişkilerinin tüm imkânlarıyla geliştirilmesi yönünde bir değişime uğramıştır (s. 117). Emre Erşen (2011), Türkiye-Rusya ilişkilerini “ticaret yapan devletler” (*trading states*) olarak tanımlarken (s. 95), Utku Özer'e (2012) göre,

İki ülke arasındaki ekonomik bağlar olmasaydı, Türkiye-Rusya ilişkileri siyasi sorunlar nedeniyle önemli gerilimler yaşayabilirdi ancak, ilişkilerin ekonomik boyutu iki ülkeyi de jeopolitik rekabeti en azından “üstesinden gelinebilir” bir düzeyde tutmaya zorunlu kılmış ve her iki ülke de ilişkilerde “karamsar jeopolitik çatışma senaryoları” yerine “parlak ekonomik beklentiler” doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmiştir. (s. 94)

Türkiye ve Rusya, enerji kaynakları bakımından birbirilerinin tamamlayıcısı durumundadırlar. Rusya'da fazlasıyla mevcut olan petrol ve doğal gaz, Türkiye'de yok denilecek kadar azdır. Bu faktör günümüzde Rus-Türk ekonomik ilişkilerinin temelini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, özellikle doğal gaz anlaşmalarının Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin en önemli unsuru olduğu

söylenbilir. Bu anlaşmalardan ilki, Türkiye ile SSCB arasında 18 Eylül 1984 tarihinde yapılmış ve böylece Türkiye ilk defa yurtdışından doğal gaz alımı gerçekleştirmiştir. Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi'nin (2007) raporunda da belirttiği gibi anlaşmayla, "Rusya Federasyonu-Türkiye Batı Doğal Gaz Boru Hattı, ülkemize Bulgaristan sınırındaki Malkoçlar'dan girmekte ve Hamitabat, Ambarlı, İstanbul, İzmit, Bursa, Eskişehir güzergâhını takip ederek Ankara'ya ulaşmaktadır" (s. 22). 1986 Şubat'ında Türkiye adına BOTAŞ ve SSCB adına Soyuzgazeksport arasında 25 yıllık bir anlaşma daha gerçekleştirilmiştir. Buna göre,

Anlaşma kapsamında, 1987 yılından itibaren, tedricen artan miktarlarda doğal gaz alımına başlanmış olup, 1993 yılında maksimum miktar olan yıllık 6 milyar metreküpe ulaşılmıştır. 26 Ekim 1986 tarihinde inşasına başlanan hat, 23 Haziran 1987 tarihinde ilk durağı olan Hamitabat'a ulaşmış, bu tarihten itibaren yerli doğal gazın yanı sıra ithal doğal gaz da Hamitabat'taki Trakya Kombine Çevrim Santrali'nde elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaya başlanmıştır. (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018)

SSCB'nin dağılmasından sonra, 15 Aralık 1997 tarihinde Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında "Rus Doğal Gazının Karadeniz'in Altından Türkiye Cumhuriyeti'ne Sevkiyatına İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma" imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, Rusya ile Türkiye'nin gerçekleştirdikleri Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın temeli atılmıştır. Toplam 1.213 kilometre uzunluğundaki Mavi Akım Boru Hattı'nın Karadeniz'in altından geçen 396 kilometresi Rusya'dan Türkiye'ye doğrudan doğal gaz sevkiyatına imkân sağlamıştır. Mavi Akım'dan doğal gaz alımı 2003 yılının Şubat ayında başlasa da boru hattının resmî açılış töreni 17 Kasım 2005 tarihinde gerçekleştirilmiştir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2016). Proje çerçevesinde Rusya'dan Türkiye'ye 25 yılda toplam 365 milyar metreküp gaz ihracının yapılması kararlaştırılmıştır. Bu rakam, o dönem Rusya'nın toplam doğal gaz ihracının %8 ile %10 arası bir bölümünü teşkil etmektedir (Gazprom, 2016).

Rusya için büyük devlet olma stratejisinin en önemli parçalarından biri, ABD için kendi küresel egemenliğine karşı bastırılması gereken bir kalkışma olarak nitelendirilen proje Mavi Akım'dır (Gazel, 2004, s. 13). Bu projeye birlikte Türkiye'nin Rus doğal gazına bağımlılığını önemli ölçüde arttırdığını düşünen Sinan Oğan'a (2003) göre, "doğal gazda birbiri ardına imzalanan üç ayrı anlaşmayla Rusya'ya yaklaşık 2/3 oranında bağımlı olunması Ankara'nın stratejik bir hatası olarak değerlendirilebilir". Çünkü AB Komisyonu, AB ülkelerinin tek dış kaynağa bağımlılık oranının %30'u geçmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, tek kaynağa yüksek bağımlılık derecesi, NATO'nun enerji güvenliği anlayışına da aykırıdır.

Nükleer gücün yanı sıra sahip olduğu hidrokarbon kaynakları, özellikle de doğal gaz rezervleri Rusya'nın dünyanın en güçlü devletleri sırasında yer almasını sağlamaktadır. 2014 yılı verilerine göre Rusya, 48 trilyon metreküplük doğal gaz rezerviyle dünyada ilk sırada yer almaktadır. Rusya'dan sonraki yerleri büyük bir farkla İran (34 trilyon metreküp), Katar (25 trilyon metreküp) ve ABD (10 trilyon metreküp) tutmaktadır (Türkiye Petrolleri, 2015, s. 19). Doğal gaz ve petrolden dakikada 380 bin dolar gelir elde eden Rusya Federasyonu, yaklaşık 300 milyar dolar döviz rezervine sahip bir devlet olmakla beraber, Rus ekonomisi de yüksek oranda hidrokarbon kaynaklarına bağımlı durumdadır (Oğan, 2007). Kenan Şahin'in (2016) de ifade ettiği gibi,

RF Federal Bütçe Gelirlerinin yaklaşık yarısı (konsolide bütçe gelirlerinin üçte biri), enerji sektöründen elde edilmektedir. Sadece Gazprom'un Federal Bütçeye katkısının günlük 1 Milyar Ruble (yaklaşık 35 milyon USD) olduğu göz önünde bulundurulursa enerjinin kamu maliyesi açısından da önemi daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. (para. 4)

Hidrokarbon ürünlerinin ihracatı ile ilgili rakamlar da enerjinin Rus ekonomisi açısından önemini ortaya koymaktadır. Rusya Federasyonu Devlet İstatistik Kurumu verilerine göre Rusya, 2014 yılında dünya ülkelerine toplam 173 milyar metreküp doğal gaz ve 223 milyon ton ham petrol ihraç etmiştir (Rusya Federasyonu Devlet İstatistik Kurumu, 2015).

Kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliği, her ne kadar Türkiye'nin enerji politikasının en önemli kısmını ve başlıca amacını teşkil etse de özellikle doğal gazla ilgili rakamlar, yakın dönemde bu amaca ulaşmanın ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Türkiye, 2014 yılında 49 milyar metreküp doğal gaz ithal etmiştir ki, bu talebin %55'ni sadece bir ülkeden, Rusya Federasyonu'ndan aldığı gazla karşılamıştır (T. C. Dışişleri Bakanlığı, 2016). Görüldüğü gibi Türkiye, doğal gaza olan talebini karşılamak için büyük oranda Rus gazına muhtaçtır. Necdet A. Pamir'in (2001) de belirttiği gibi, Türkiye'nin herhangi bir ülkeye bu kadar büyük bir oranda bağımlı olması, kaynak çeşitliliği ilkesine uymadığı gibi, enerji kaynaklarının güvenliği kavramına da ters düşmektedir (s. 85-86).

Sonuç olarak, 2000'li yılların başında Türkiye'nin doğal gaz talebinin ödenmesine büyük katkı sağlayan Mavi Akım projesi, aynı zamanda ülkenin bu hidrokarbon türüne olan ihtiyacının karşılanmasında Rusya'ya olan bağımlılığını da büyük oranda artırmıştır. Ayrıca bu proje, sonraki yıllarda Ankara'yı bahse konu bağımlılıktan kurtulmak için yeni enerji projeleri gerçekleştirmek zorunda bırakmıştır ki, bunların başında da Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı gelmektedir. Nabucco, Kafkasya ve Orta Asya doğal gazını ABD'nin tercihi doğrultusunda Rusya ve İran'ı devre dışı bırakan güzergâhlar üzerinden Avrupa ve dünya pazarlarına ulaştırmayı hedefleyen bir doğal gaz boru hattı projesidir. Proje aynı zamanda, Azerbaycan, Türkiye ve ABD'nin enerji alanındaki işbirliği sayesinde kurulan Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun en zayıf halkası olarak nitelendirilebilir. Nitekim Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun diğer iki ayağını oluşturan ve başarıyla gerçekleştirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum projelerinden farklı olarak, Hazar ve Orta Doğu doğal gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya sevk edilmesini amaçlayan Nabucco projesi, başarılı bir sonuca ulaşamamıştır. Hâlbuki Türkiye'nin Avrupa Birliği açısından en önemli enerji projesi olarak değerlendirilen Nabucco, Avrupa'yı Rus gazının tekelinden kurtarmak gibi büyük hedefler içermekteydi. Diğer taraftan, eğer Bakü-Tiflis-Ceyhan, ABD'nin Hazar Havzası ülkeleriyle daha geniş ekonomik ilişkiler kurma çabasının sonucu olarak değerlendirilirse, Nabucco projesiyle bu ilişkileri pekiştirmek amaçlanmıştır. Ancak Rusya'nın devreye soktuğu Güney Akım'ı ve Azerbaycan'la Türkiye arasında gerçekleştirilen TANAP gibi rakip projeler sebebiyle Nabucco projesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Eleştirel Söylem Analizi

Yukarıda da belirtildiği üzere çalışmada Eleştirel Söylem Analizi yöntemi kullanılmıştır. Eleştirel Söylem Analizi'nin ana hedefi, söylemin ideolojik içeriğini belli normatif bir standarda göre ortaya çıkarmaktır (Angermüller, 2006, s. 6). Bu yöntemin "normatif standardını" belirleyen isimler

arasında Norman Fairclough ve Teun van Dijk öne çıkmaktadırlar. Nazlı Baykal'ın (2010) da ifade ettiği gibi, Fairclough'un söylem analizi sosyal kimlik ve sosyal ilişkilerin güç ve ideoloji odaklarıncı nasıl söyleme yansıttığını irdeleyen bir sosyal yöntemdir. Fairclough'a (2004) göre Eleştirel Söylem Analizi modeli toplumsal yapılar, toplumsal pratikler ve toplumsal olaylar olmak üzere üç kategori ve sırasıyla bu kategorilerle bağlantılı dil, söylem düzeni ve metin olmak üzere üç öge içermektedir (s. 24).

Fairclough (1989), toplumla dil arasında dış ilişkinin mevcut olmadığını ve bir iç ilişkinin söz konusu olduğunu, daha doğrusu dilin toplumun bir parçası olduğunu varsaymaktadır (s. 23). Toplumsal olaylar ise "eylemler ve toplumsal ilişkiler", "bireylerin tanımlanması" ve "dünyanın temsilinden" oluşmaktadır (Fairclough, 2004, s. 36). Bir toplumsal pratik ağı olan söylem düzeni isim, cümle gibi dilsel yapı unsurlarından değil, söylem (*discourse*), biçem (*style*) ve türlerden (*genre*) oluşmaktadır (Fairclough, 2004, s. 24). Söylem-temsil etme yolları, biçem-varoluş yolları, türler-hareket etme yolları olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla söylem analizi, söylem, biçem ve türler arasındaki ilişkileri çözümlenmektedir. Bu öğeler arasındaki ilişkiyi diyalektik bir ilişki olarak tanımlayan Fairclough (2015), Eleştirel Söylem Analizi'nin tam da bu noktaya odaklandığını vurgulamaktadır (s. 137).

Fairclough'a (2015) göre ideolojinin maddi bir biçimi olan dil, ideoloji tarafından kuşatılmıştır ve söylemsel pratikler mümkün olduğunca güç ilişkilerinin sürdürülmesi ve altının oyulmasına katkıda bulunurlar (s.124, 134). Ancak ideoloji, ideolojik doğasını gizleyerek işler, bu bağlamda ideoloji doğallaşır, otomatikleşir (Fairclough, 2015, s. 134-135). Dili kuşatan bu gizli ideolojiyi bulup ortaya çıkarmaksa, Eleştirel Söylem Analizi'nin ana amaçlarından bir tanesidir.

Fairclough (1989) güç/dil ilişkisinden bahsederken sadece medya söylemindeki değil, yüz yüze konuşma ve kültürlerarası söylemdeki gücü de analize dahil etmektedir (s. 43). Yazılı basın haberlerinin çözümlenmesi için yeni bir teorik çerçeve ve model öneren van Dijk ise haber metinlerinin tüm bir toplumsal yapıyla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır (Keskin, 2004, s. 391-392). Ayrıca, çalışma, yazılı basın haberleri üzerine yapıldığından van Dijk modeli tercih edilmiştir. Van Dijk'a (2015) göre "söylem, her birinin sonsuz şekilde birbirine bağlanabildiği, kendi kategorileri ve unsurları olan birçok düzeyde yapıyı sunduğu için oldukça karmaşıktır" (s. 51). Bu sebeple van Dijk, (2015) "pratik bir 'buldurucu'ya (*heuristic*), ideolojiyi metin ve konuşmada bulmayı sağlayan bir yöntem" sahip olmanın yararlı olacağını vurgular (s. 52). Bu yöntemlerden biri olan "söylem analizi, barizi vurgular ancak henüz medya 'mesajlarının' belli yazı ve konuşma türleri olduğunu keşfedememiştir" (Van Dijk, 2018, s. 1). Bu mesajları tam olarak okuyabilmemiz Eleştirel Söylem Analizi sayesinde mümkün olabilmektedir. S. Nalan Büyükkantarcıoğlu'nun (2012) ifadesiyle, "söylem çözümlenmesi içinde disiplinlerarası yaklaşımlarla gelişen ve ideoloji yüklü olduğu öne sürülen dilsel yapıları dilbilim yöntemlerinden yararlanarak sistemli bir biçimde açıklamayı amaçlayan çalışmalar günümüzde Eleştirel Söylem Analizi olarak adlandırılmaktadır" (s. 166). Dolayısıyla Eleştirel Söylem Analizi, dili biçimsel olmaktan çok işlevsel açıdan ele almakta ve toplumsal bağlamdaki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır (Evre, 2009, s. 135). Aymil Doğan'ın (2014) ifadesiyle "eleştirel söylem çözümlenmesi, dilbilimsel özelliklerin ötesine geçer ve toplumsal olguları

çalışır; bu da diğerine kıyasla daha karmaşıktır; dolayısıyla çok disiplinli ve çoklu yöntem gerektiren bir yaklaşımdır” (s. 316-317).

Van Dijk'ın formüle ettiği Eleştirel Söylem Analizi ise sosyal ve politik bir tutum olması nedeniyle bir araştırma yöntemi olarak değil, bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Kendine özgü bir yöntemi olmayan bu disiplin, dil bilimi, psikoloji ve sosyal bilimlerde kullanılan pek farklı yöntemi içermektedir (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s. 33). Van Dijk'i diğer araştırmacılardan farklı kılan, haberi yalnızca metinsel ve yapısal açıdan incelememesi, anlama ve üretim düzeylerinde de çözümleyerek açıklık getirmesidir (Ülkü, 2004). Bireylerin sosyal ve siyasal bilgileri ile dünyaya dair düşüncelerinin her gün okuyup-izledikleri haberlerden türediği kanaatinde olan van Dijk'a (2018) göre, “günlük sohbetler dışında, basın ve televizyondaki haberler kadar sıkça ve yaygınca kullanılan bir söylemsel egzersiz yoktur” (s. 2). Bu durum basındaki haberlerin Eleştirel Söylem Analizi kapsamında derinden incelenmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Van Dijk'ın formüle ettiği (1988) Eleştirel Söylem Analizi, haberi makro ve mikro yapıya bölerek inceler. Makro yapıyı “tematik” ve “şematik” olarak ikiye ayıran van Dijk, Eleştirel Söylem Analizi'ni öncelikle bu iki aşamada gerçekleştirmektedir. Tematik analiz zamanı üst başlık, başlık, alt başlık, spot veya haber girişlerinin birbirleriyle bağlantıları sorgulanmaktadır. Tematik analizde adından da belli olduğu gibi haberin teması, konusu ön plandadır (s. 26).

Konuları, söylemin küresel anlamları olarak niteleyen van Dijk'a (2015) göre, konular tipik olarak bir söyleme ait en iyi hatırlanan bilgidir ve tematik analizde konular söylemdeki ideolojiyi ortaya koymak açısından da önem arz etmektedir: “Kendimizin iyi şeylerini ya da onların kötü şeylerini vurgulamak istiyorsak, yapacağımız ilk şey böyle bir bilgiyi konulaştırmaktır. Ve tersine olarak, bizim kötü şeylerimizi ve onların iyi şeylerini vurgulamamak istiyorsak, o zaman da böyle bir bilgiyi konulaştırmamaya eğilimli oluruz” (van Dijk, 2015, s. 54).

Dolayısıyla van Dijk, sadece haberin temasına, konusuna bakmakla gazetenin hangi ideolojiye hizmet ettiğini ve nasıl bir söylem oluşturmak istediğini anlayabileceğimizin altını çizmektedir. Diğer taraftan van Dijk, konulardaki tanım düzeyi ve ayrıntı derecesinin önemine de vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda genel ve soyut bir ana başlık veya iyi şeylerin, ya da kötü şeylerin vurgulandığı ayrıntılı bir haber girişiyse de söylem oluşturmak mümkündür.

Şematik çözümleme yoruma dayalıdır. Bu aşamada olayın örgüsü, yapı, haberin işleniş biçimi, artalan bilgisi, cümlelerin etken ya da edilgen oluşu, özne, sıfat kullanımı ve fotoğraflar değerlendirilmektedir (İnceoğlu ve Çomak, 2009, s. 30-31). Mikro yapı ise sözdizimsel yapının, kelimeler arası bölgesel uyumun, kelime seçimlerinin ve haberin retoriklerinin çözümlenmesinden oluşur (Keskin, 2004, s. 392-393). Buradan yola çıkılarak öncelikle *Nezavisimaya Gazeta*'daki haberlerin ana başlık, alt başlık ve spot/haber girişleri, haberlerin yapısı, bağlam ve artalan bilgileri, konuyu ele alma biçimi, daha sonra ise sözcük seçimi ve genel olarak oluşturduğu söyleme odaklanılacaktır.

Nezavisimaya Gazeta'daki Haberlerin Eleştirel Söylem Analizi

Çalışma için örneklem olarak seçilen *Nezavisimaya Gazeta*, Rusya'da 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ilk bağımsız gazetelerdendir. Bu durum, gazetenin örneklem olarak seçilmesinin esas sebeplerinden birini oluşturmaktadır. 1990 yılının Ağustos ayında Moskova Kent Konseyi tarafından kurulan *Nezavisimaya Gazeta*, aynı yılın Aralık ayında yayın hayatına başlamış, ilk sayısı 150 bin tirajla basılmıştır ("İlk sayımız iyi", 1990). Zamanla Rusya'nın en çok okunan gazeteleri arasında yer almıştır ki, gazete seçiminde bu faktör de göz önünde bulundurulmuştur.

Örnek I

Ana Başlık: "Türk Hayal Kırıklığı"

Alt başlık: "Ankara'nın Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı'nın İnşaatına Karşı Çıkacağına Moskova'nın Beslediği Umut Her Geçen Gün Azalıyor"

Spot: "Güney Akımı doğal gaz boru hattının inşası için lobicilik faaliyetlerini sürdüren Moskova'nın beklentilerinin aksine, Ankara, alternatif Nabucco doğalgaz boru hattının döşenmesine engel olmak niyetinde değil. Dün Türkiye'nin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, daha önce defalarca ertelenen Nabucco Projesi ile ilgili hükümetler arası anlaşmanın Temmuz ayında imzalanacağını açıkladı. Ankara'nın, bu vesileyle sadece Türk toprakları üzerinde başka bir boru hattının inşasını desteklemekle kalmayıp aynı zamanda Moskova'nın pozisyonundan memnuniyetsizliğini de göstermek istediği istisna edilmemektedir. Nitekim Türkiye, Rusya tarafının Türk mallarının Rusya Federasyonu'na ihracatını engellediğini düşünmektedir" (Kulikov, 2009).

Örnekteki haber, Hazar ve Ortadoğu doğal gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya sevk edilmesini öngören ve sadece Rusya'yı devre dışı bırakmakla kalmayıp, Avrupa'yı Rus doğal gaz tekelinden kurtarmayı da hedefleyen Nabucco Projesi'ni konu almaktadır. Habere konu olan olay ise Türkiye'nin o dönemki başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkiye Avrupa Birliği'ne alınmazsa Avrupa'ya doğal gaz götürecek olan Nabucco Projesi'ni desteklemeyeceği hakkındaki açıklamasından sonra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'ın Nabucco Projesi'yle ilgili imzaların 2009 yılının Temmuz ayında atılacağı hakkında verdiği bilgidir. Haberde, Türkiye'nin Rusya'yı devre dışı bırakan ve bu ülkenin gerçekleştirdiği Güney Akımı Projesi'ne rakip durumda olan Nabucco Projesi'ni engellemesinden duyulan üzüntü yazıya dökülmüştür. Genelleştirme yapılan başlıkta enforsasyon eksiltimine gidilmiş, Türklerin kimi, neden ve ne zaman hayal kırıklığına uğrattığına dair bilgilere yer verilmemiştir. Bu bilgilere sadece gazetenin haber girişinde ulaşmak mümkündür.

Ayrıca gazete, haberin üst yapısını "Türk" ve "hayal kırıklığı" kelimelerinden oluşturmakla okuyucularda Türkler ve Türkiye'yle ilgili olumsuz çağırışım uyandırmıştır. Nitekim, Büyük Türkçe Sözlük'te "hayal kırıklığı" ifadesi, "beklenen, arzu edilen bir şeyin gerçekleşmemesi halinde hissedilen üzüntü" şeklinde açıklanmaktadır (Doğan, 2005, s. 534). Dolayısıyla bu başlığıyla gazete, "Türlere umut bağlamayın, sonunda üzülsünüz" şeklinde bir anlam oluşturmaktadır.

Spota bakıldığında haberin Türkiye'nin Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı Taner Yıldız'ın Nabucco Projesi'yle ilgili açıklamasından yola çıkılarak yapıldığı anlaşılmaktadır, ama Yıldız'ın bu

açıklamayı kime ve nerede yaptığı hakkında bilgiye ne spotta ne de haberin tamamında ulaşmak mümkündür.

Haberin artalan bilgisindeyse 2008 yılında Türkiye-Rusya sınırında yaşanan gümrük sorunu hatırlatılmaktadır. Gazete, bu bağlam üzerinden okuyuculara kendi varsayımlarından yola çıkarak geldiği sonucu sunmaktadır. Gazeteye göre Türkiye, Rusya'nın Türk mallarını Rusya Federasyonu'na ihracatını engellediğini düşünmekte ve bu yüzden de Nabucco Projesi'ne engel olmayarak Rusya'yı cezalandırmaktadır. Bununla da, Güney Akımı Projesi'nde Türkiye'yi kendisine ortak olarak gören Rusya'yı hayal kırıklığına uğratmış olmaktadır. Böylelikle, "Rusya Türk mallarının ülkeye girişine engel olmasaydı Nabucco Projesi de gerçekleştirilemeyecekti" şeklinde bir söylem oluşturulmaktadır.

Örnek 2

Ana Başlık: "Sam Amca İçin Boru"

Alt Başlık: "Bakü-Tiflis-Ceyhan: Özel Yatırımcılar Hala Para Vermiyor. Şimdi Bu İş ABD'ye Bağımlı Bankalar Yapacak"

Spot: "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı'nın inşaatı için Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından kısa bir süre önce ayrılan 250 milyon dolar ve Dünya Bankası'nın ayırdığı aynı miktarda parayla projenin öncülerinin kumbarasında mutlu bir şekilde birleşti. Kumbarayı kırmak için daha çok erken: Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye topraklarından geçecek büyük borunun (1760 km) inşaat maliyeti 3.6-4.3 milyar dolar civarındadır. Üstelik bu iyimser bir tahmindir. BTC'nin gerçek özel yatırımcıları hiç olmadı ve bugün de yok. Proje, neredeyse aşılmaz olan etnopolitik, sismik ve çevresel zorluklarla doludur. Bütün bunları dikkate aldığımızda bu rakam gerekli yatırımın yedide biri kadar, yani denizde bir damla gibidir" (Orlov, 2003).

Haber, bölgede gerçekleştirilen petrol ve doğal gaz projeleri içinde Rusya'nın en çok tepkisini çeken proje olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Petrol Boru Hattı'nı konu almaktadır. Gazetenin habere attığı "Sam Amca İçin Boru" ana başlığı van Dijk'in tanımladığı küresel semantik önermeye bariz örnek teşkil etmektedir. Van Dijk'a göre bu tür büyük önermelere varabilmek için çok büyük miktarda ön bilgiye ihtiyacımız vardır (van Dijk, 2018). Örneğin, bu başlıktaki "Sam Amca" ifadesinin ne anlama geldiğini bilmek gibi. Cambridge Sözlüğü'ne göre, "Sam Amca", ABD hükümetinin beyaz sakallı ve şapkalı, uzun, ince bir adamın resmiyle temsil edilmesidir ("Uncle Sam", t.y.). Üzerinde İngilizce "Seni İstiyorum" sözleri yazılı "Sam Amca" afişleri 2. Dünya Savaşı'nda asker toplamak için vatansever bir figür olarak oluşturduğu halde, hem Rus hem de eski SSCB üyesi olan diğer ülkelerin vatandaşlarında ABD'yle ilgili olumsuz çağrışımlar uyandırmaktadır. Çünkü Soğuk Savaş döneminde "Sam Amca" afişleri SSCB'de basılan gazete ve mizah dergilerinde ABD'nin işgalci ve sömürgeci bir ülke gibi tanınması için kullanılmaktaydı. *Nezavisimaya Gazeta*, "Sam Amca" ifadesini makalenin ana başlığına taşımakla okuyucularda ABD'nin BTC Projesi'ni desteklemesinin bu ülkenin sömürgecilik siyesetinin bir parçası olduğu ve kendi çıkarlarına hizmet ettiği yönünde bir algı oluşturmaktadır.

Gazetenin alt başlığı da bir ima içerdiği için yönlendirmelidir. Alt başlıkta kullanılan "Özel Yatırımcılar Hala Para Vermiyor" cümlesi, BTC Projesi'nin finansmanı ile ilgili projenin başından

beri bir sorun olduğu imasını içermekle beraber, bu sorunun henüz ortadan kalkmadığına işaret etmektedir. Alt başlıkta kullanılan “Şimdi Bu İş ABD’ye Bağımlı Bankalar Yapacak” cümlesi ise ABD’nin kendisinden bağımlı durumda olan bankaları BTC Projesi’ne finansal destek vermeye zorlayacağı imasını içermektedir. Alt başlık ana başlığa uyum sağlama ve makalenin üst yapı düzenlemesi, okuyucularda “BTC sadece Sam Amca’nın, yani Amerika’nın işine yarayan bir hattır ve ABD bu hattın inşası için her yolu deneyecektir” şeklinde bir kanı oluşturmaktadır.

Spotta haberin giriş kısmında kullanılan dil ise haber dili olmaktan uzaktır. Yazar, kesin ve net ifadeler kullanmak yerine, kuşkuya yer veren ve anlam belirsizliğine sebep olan karmaşık bir cümle yapısından faydalanmıştır. Haberin başlık kısmında olduğu gibi spotu da semantik kavramlar açısından zengindir. Spotta varsayım, iddia ve çağrışım gibi çeşitli ima türlerinden yararlanılmıştır: “kumbara”, “kumbarayı kırmak”, “denizde damla” gibi. Gazete, BTC Projesi’nin hem önceden, hem de şimdi gerçek özel yatırımcılarının mevcut olmadığı hakkındaki varsayımını da spottan okuyucularla paylaşmayı tercih etmiştir. Projenin “neredeyse aşılmaz olan etnopolitik, sismik ve çevresel zorluklarla dolu” olduğunu iddia eden gazete, BTC’ye ayrılan para için de “denizde bir damla” benzetmesinde bulunmuştur. Böylelikle gazete, bu haberin ana başlık, alt başlık ve spottan oluşan üst yapı düzenlemesi ile okuyucularda BTC Projesi’nin sadece ABD’nin bölgedeki nüfuzunun güçlendirilmesine yarayıp mali güvencesi olmayan bir proje olduğu şeklinde bir algı oluşturmaktadır.

Örnek 3

Ana Başlık: “Bakü ile Ankara’nın Arasından Irak Kedisi Geçti”

Alt Başlık: Yok

Spot: “Azerbaycan, bu hafta stratejik ortağı ve en yakın müttefiki olan Türkiye ile nihayet kavga etti. Bilindiği üzere Ankara, Saddam Hüseyin rejimini devirmek için bir operasyon gerçekleştirmek amacıyla Amerikan ordusunun ve askeri teçhizatının bir bölümünün Türk topraklarında bulundurulması teklifini reddetmekle Washington’u memnun etmemişti. Bakü ise yeni stratejik ortağı olan ABD için “Türk inatçılığının maliyetini” sevinçle telafi etti. Çatışmanın doruk noktası Mart sonu için planlanan Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı’nın temel atma töreninin ertelenmesi oldu. Oysaki Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye cumhurbaşkanları ellerinde bir kürekle temel atma törenini şerefliydiler. Şimdilik onlar için hazırlanan araç gereçler belirsiz bir süre için rafa kaldırıldı, boru bekler nasıl olsa...” (Hüseynov, 2003).

Doğu-Batı Enerji Koridoru’nun Bakü-Tiflis-Ceyhan’dan sonra ikinci halkasını oluşturan Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı’nı konu alan bu haberin ana başlığı düz değil, yönlendirmelidir ve ima içermektedir. Nitekim, “Aralarından Irak kedisi geçti” başlığı iki dostun birbirine güvenmesi ve aralarına soğukluk girmesi anlamında kullanılan “aralarına kara kedi girmek” deyimini çağrıştırmaktadır (“Aralarına kara kedi”, t.y.). Gazete, bu başlığı tercih etmekle Irak yüzünden Azerbaycan ile Türkiye’nin arasının bozulduğu imasında bulunmaktadır.

Haberin giriş kısmında yer alan ilk cümledeki “nihayet” kelimesi dikkat çekicidir. Gazete, bu kelimeyi kullanmakla stratejik ortak ve yakın müttefik olan Azerbaycan ile Türkiye’nin

dostluklarının uzun zamandan beri bozulması beklenen ve nihayet gerçekleşen bir olay olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Ayrıca gazete, Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı'nın temel atma töreninin ertelenme sebebini Türkiye'nin ABD'nin Saddam Hüseyin rejimini devirmek için bir operasyon gerçekleştirmek amacıyla Amerikan ordusunun ve askeri teçhizatının bir bölümünün Türk topraklarında bulundurulması teklifini reddetmesine bağlayarak haber özeti yerine kendi varsayımını okuyucularına spottan sunmuştur. Dolayısıyla, gazetenin iddiasına göre Türkiye ile Azerbaycan arasında bu sebeple yaşanan soğukluk nedeniyle BTE Boru Hattı'nın temel atma töreni belirsiz bir süre için ertelenmiştir. Böylelikle, kendi varsayımlarını ironik bir dille okuyucuya haber özeti yerine sunan gazete, “Türk inatçılığının maliyeti”, “sevinçle telafi etmek”, “ellerinde kürekle şereflendirmek”, “boru bekler nasıl olsa” şeklinde, haber diline uymayan ifadeler kullanmaktan da kaçınmamıştır.

Haberde Azerbaycan ile Türkiye için “dükkü dostlar” tabirini kullanan gazete, okuyucularında iki ülkenin ilişkilerinin tamamen bozulduğu ve geri dönüşü olmayan bir yola girildiğiyle ilgili bir kanaat oluşturmak istemiştir. Aynı zamanda Türkiye ile ABD'nin Irak meselesi yüzünden arasının açık olduğunu iddia eden gazete, Azerbaycan'ın bu fırsattan yararlanarak, ABD'ye yaklaştığına dair kanı oluşturmaktadır. Sonuç olarak, *Nezavisimaya Gazeta*'nın bahse konu haberi nesnellikten uzaktır ve tamamen subjektif değerlendirmeler üzerine kurulmuştur.

Örnek 4

Ana Başlık: “Bakü Nabucco'yu Gömdü”

Alt Başlık: “Azerbaycan Avrupa'ya Kendi Boru Hattını Döşeyecek”

Spot: “Bugün, İstanbul'da Türkiye ile Azerbaycan arasında Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) mutabakat zaptının imzalanması bekleniyor. Bu arada, Azerbaycan bu hat üzerinden doğalgazı kendi boruları ile Avrupa'ya taşıyacak. Yeni doğalgaz boru hattı bir zamanlar Azerbaycan'ın da katıldığı Nabucco projesine gerçek bir alternatif olacak. İmza atma törenine Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılacağı bekleniyor.” (Memmedov, 2012).

Bu haberin ana başlığı ile metni birbirine uymamaktadır. “Bakü Nabucco'yu Gömdü” ana başlığıyla sunulan haberde TANAP Projesi'nin imzalanma töreninden ve detaylarından bahsedilmektedir. Nabucco kelimesine ise sadece haberin giriş kısmında bir defa değinilmekte, TANAP'ın Nabucco'ya alternatif bir proje olmasından bahsedilmektedir. Baştan sona TANAP Projesi'ni konu alan habere “Bakü Nabucco'yu Gömdü” ana başlığını atmakla gazete, Rusya'yı devre dışı bırakan TANAP Projesi'nin imzalanma töreninin ana başlığa çıkarılacak kadar önemli bir olay olmadığına vurgu yapmaktadır. Öte yandan Nabucco Projesi'nin iptal edilmesine Azerbaycan'la Türkiye arasında imzalanan Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin neden olduğunun altı çizilmektedir.

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması beş yüz yılı aşkın bir süre dünya iktidarının merkezi sayılan Avrasya'nın ve tüm dünya düzeninin değişmesi, Yeni Dünya Düzeni kavramının ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. SSCB'nin dağılmasıyla dünyada başlayan değişim sürecinden en çok etkilenen ülkeler arasında Türkiye de vardı. Nitekim, Sovyetler'in dağılmasıyla birlikte komünizm ideolojisi de ortadan kalkmış ve bu ideolojinin dünyada yayılmaması için Sovyetler'le mücadele eden NATO'nun amaç ve görevleri sorgulanmaya ve yeniden değerlendirilmeye başlanmıştı. Dolayısıyla NATO müttefiklerinden biri olan ve kurumun Sovyetler'e karşı koruyucu kalkan görevini üstlenmiş Türkiye'nin de şimdiye kadar sahip olduğu mühim stratejik değeri artık kaybettiği düşünülmeye başlanmıştı. Ancak çok önemli bir nokta göz ardı edilmişti: SSCB'nin çöküşünün ardından, bu coğrafyada bağımsızlığını ilan etmiş on beş cumhuriyetten beşi (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan), Türkiye Türkleriyle aynı dili konuşan, aynı dine inanan ve ortak tarihi ve kültürel değerlere sahip Türk cumhuriyetleriydi. İdris Bal'ın (2008) da ifade ettiği gibi, "bu yeni oluşum, Türkiye'nin Soğuk Savaş'tan sonra da bölgede stratejik bir pozisyona sahip olduğunu onayladı, çünkü Müslüman nüfuslu cumhuriyetlerin bağımsız devletler olarak ortaya çıkışı Türkiye'ye Batı için hâlâ önemli olduğunu gösterme fırsatını vermişti" (s. 206).

SSCB'nin çöküşünden sonra niteliği değiştirilip yeniden yapılandırılarak varlığını sürdüren NATO'nun enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelere doğru genişlemesi stratejisi, Türkiye'nin bölgedeki liderlik konumunu daha da güçlendirmiştir. Nitekim Sovyet boyunduruğundan kurtulan ve bağımsızlığını ilan eden beş Türk cumhuriyetinden dördü (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip ülkelerinin listesinde yer almaya başlamıştır. Dünyada yeni enerji zengini ülkeler olarak tanınmaya başlayan bu cumhuriyetlere kardeş ülke olan Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde gerçekleştirilen enerji projelerinin de aktif katılımcısına dönüşmüştür.

Bütün bunların yanında hesaba katılması gereken Rusya faktörüdür. SSCB'nin 1991 yılında dağılmış olup bu birliğin bünyesinde yer alan cumhuriyetler bağımsızlıklarına kavuşmuş olmalarına rağmen 2000'li yıllarda bile Rusya, eski Sovyet cumhuriyetlerini hala "arka bahçesi" olarak görmeye devam etmiştir. Rusya, bu çelişik durumu, ortaya attığı Yakın Çevre Doktrini'yle izah etmeye çalışarak bu doktrin çerçevesinde Eski Sovyet cumhuriyetlerini dış politikasının öncelikli etki alanı ilan etmiştir. Rusya'nın Ukrayna'nın NATO üyeliği ve AB'yle yakınlaşmasını engelleme çabası olarak ortaya çıkan Kırım kirizi bu ülkenin SSCB cumhuriyetlerini hala "arka bahçesi" olarak görmesinin siyasi alana yansımalarına bir örnek teşkil etmektedir. Ekonomik alanda da aynı tutumu sergileyen Rusya; Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan gibi hidrokarbon zengini cumhuriyetlerin sahip oldukları enerji kaynaklarını eskiden Rusya'nın belirlediği, şimdilerde ise bu ülkeyi devredışı bırakan güzergahlar üzerinden Batı'ya taşınmasına tahammülsüzlük göstermiştir. Diğer taraftan, SSCB'nin çöküşünün ardından bu coğrafyada bağımsızlığını ilan eden 15 cumhuriyetten beşi (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan) Türkiye Türkleriyle aynı dine inanan, aynı dili konuşan ve ortak tarihi ve kültürel değerlere sahip Türk cumhuriyetleriydi. Bu yeni oluşum, Türkiye'nin Rusya'ya rağmen bölgede stratejik bir pozisyona sahip olduğunu onaylamıştır. Üstelik başta ABD olmak üzere bölgede Hazar'ın enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirmek uğruna

adına “Yeni Büyük Oyun” denilen mücadelenin başlatılması, bu bölgenin stratejik önemini daha da artırmıştır. Diğer taraftan, ABD, Hazar enerji kaynaklarının, SSCB döneminde neredeyse tamamı Rusya topraklarından geçen boru hatlarıyla değil, Rusya’ya devre dışı bırakan hatlarla taşınması amacıyla “çoklu boru hattı” politikasını ileri sürerek, yeni enerji projelerine destek vermeye başlamıştır ki, Türkiye de bu projelerin katılımcıları arasında, dolayısıyla Rusya’nın karşısında yerini almıştır. Böylelikle, “Türkiye, Rusya’ya bölgesel etkiden dışlayacak araçlara sahip değilken, kurulan yeni cumhuriyetlerin Rusya’yla yeniden bütünleşmeye direnme iradelerini ve yeterliliklerini güçlendirerek bölgenin jeopolitik geleceğinin önünün açık olmasını sağlamıştır” (Brzezinski, 1998, s. 134).

Bahse konu projelerin başında gelen BTC’nin yanı sıra, ABD’nin “çoklu boru hattı” politikası çerçevesinde destek verdiği ve bu makalenin odak noktası olan Nabucco, BTE ve TANAP projelerini de Rusya’ya karşı işbirliği şeklinde algılayan bu ülkenin iktidar temsilcileri, zaman zaman söz konusu projeleri sert bir dille eleştirmekten çekinmemişler. Örneğin, Rusya’nın Dışişleri Bakanı İgor İvanov “2002 yılının Eylül ayında Bakü-Tiflis-Ceyhan’ın temel atma töreni arifesinde yaptığı açıklamada ‘kârsız proje’ olarak nitelendirdiği BTC’yi, ‘tarihsel çıkarlarının olduğu bölgelerde Rusya’nın dışlanma çabası’ şeklinde değerlendirmiş ve buna tahammül etmeyeceklerini söylemiştir” (Pavlyuk, 2002).

Dünyanın en büyük doğal gaz ihraç eden ülkesi olan Rusya, bölgede gerçekleştirilen doğal gaz projelerine de aynı şekilde tepki göstermiştir. Söz gelimi, bu ülkenin topraklarından geçmeyen Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesi’ni kendisine meydan okuma çabası şeklinde algılayan Rusya, projenin hayata geçmemesi için yoğun girişimlerde bulunmuştur. Öyle ki, Rusya’nın iktidar temsilcileri Nabucco’yu “sanal”, “efsanevi” ve “uğursuz” bir proje olarak adlandırmaktan bile çekinmemişlerdir. Projenin imzalandığı dönemde “Nabucco’yu dolduracak doğal gazın bulunmasının mümkün olmadığını iddia eden dönemin Başbakanı Vladimir Putin, ‘eğer birileri toprağı kazıp boru hattı inşa etmek istiyorsa devam etsinler, bizim için sorun değil’ sözleriyle alaycı şekilde projenin geleceğinin olmadığını ima etmiştir” (“Nabucco projesi nedir?”, 2009).

Eleştirel Söylem Analizi metoduyla yapılan bu çalışmada, eski SSCB cumhuriyetlerinin sahip oldukları petrol ve doğal gazı Rusya’ya alternatif güzergahlar üzerinden, dolayısıyla Türkiye topraklarından geçerek dünya pazarına çıkarmalarıyla barışamayan Rusya’nın bu hoşnutsuzluğunun *Nezavisimaya Gazeta*’nın söz konusu enerji projeleriyle ilgili haberlerine de yansıdığı sonucu ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü üzere gazete, enerji projelerini hem ana başlık, alt başlık, haber girişi, hem de sözcük seçimi, bağlam ve artalan bilgileri ile olayların ele alınış biçimi üzerinden okuyuculara nesnellikten uzak ve taraflı bir şekilde sunarak Rusya hükümetinde temsil olunanlarla paralel bir söylem inşa etmiştir.

Eleştirel Söylem Analizine tabi tutularak yapılan değerlendirmelerde kelime seçimi en önemli etkenlerden bir tanesidir. Çünkü Edward S. Herman’ın (2004) da belirttiği gibi, kitle iletişim araçlarında sözcüklerin anlamı, yan anlamları ve kullanılmaları elastiktir, mücadele sürecinde değişir ve dilin bir çelişki ve mücadele alanı olduğunu göstermektedir (s. 270). Dolayısıyla, basın organının bilgiyi aktarmak için tercih ettiği kelimeler, hem gazetenin ideolojisi hem de inşa etmek istediği söylem açısından önemlidir. Bu bağlamda *Nezavisimaya Gazeta*’nın haberlerde kullandığı

bazı kelimeler dikkat çekmektedir. Örneğin, gazete enerji projelerinden bahsederken “boru hattı projesi” yerine sadece “boru” kelimesini kullanmayı yeğlemiştir ki, bu da bahse konu işbirliklerini hafife alma, küçültme, gözden düşürme amacı taşımaktadır. Petrol ve doğal gaz haberlerinin başlıklarında en çok kullanılan kelimelerden bir tanesi olan *truba* kelimesi Türkçeye “uzun, içi boş bir nesne”, “baca”, “trompet” şeklinde çevrilmektedir (Bayram, 2014, s. 309). *Nezavisimaya Gazeta*, haber başlıklarında boru kelimesini farklı anlamlarda kullanarak, boru sözcüğüyle kelime oyunu yapmakla kalmamış, yer yer bu kelimeyi kinayeli ve alaycı tutumda kullanmaktan da çekinmemiştir.

Nezavisimaya Gazeta, aynı şekilde “oyun” kelimesini de farklı anlamlarda kullanmakla Türkiye'nin ortak olduğu uluslararası enerji projelerini enerji kaynakları uğruna oynanan jeopolitik birer oyun şeklinde algılatma çabasına girmiştir. “Oyun” sözcüğünü ana başlık, başlık, haber girişleri ve haber metinlerinde sık sık kullanan gazete, yer yer bu kelimeyi “koz”, “ikramiye”, “iskambil kağıdı”, “yenmek”, “yenilgi”, “rakip” ve “rekabet” kelimeleri ile yan yana getirmekle “oyun” çağrışımını daha da kuvvetlendirmiştir. Bununla da söz konusu projelerin AB ve ABD'nin Hazar'ın enerji kaynakları uğruna başlattığı ve Rusya'ya karşı oynanan siyasi bir oyun, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerin de bu oyunun oyuncularını olması şeklinde söylem oluşturmuştur.

Nezavisimaya Gazeta'nın Türkiye'nin de katılımcısı olduğu enerji projelerini konu alan haberlere attığı başlıklarda metne dair bilgiler çoğunlukla açıkça ifade edilmemekte, ima edilmektedir. Aynı zamanda, haber başlıklarında çoğunlukla genelleştirme yapıldığı ve enformasyon eksiltimine gidildiği, yer, zaman gibi bilgilere rast gelinmediği, böylelikle de tek başına habere konu olan olayı tanımlamada yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Gazetenin haber başlıkları ağırlıklı olarak ideolojik anlamlarla yüklüdür ve çarpıcı ifadeler içermektedir. Spot/haber girişlerinde *Nezavisimaya Gazeta*, enerji haberlerinde ağırlıklı olarak Rusya'nın iktidar temsilcilerinin, güç sahibi kurum ve kuruluşlarının yöneticilerinin konuşmalarından alıntılarını vermekle okuyuculara söz konusu projeleri egemen ideoloji süzgecinden geçirerek tanıtmış, bu yolla bir söylem oluşturmuştur. Yapılan söylem analizi sonucunda, Rusya'nın ilk bağımsız gazetesi olan ve adı Türkçeye ‘bağımsız gazete’ olarak çevrilebilecek *Nezavisimaya Gazeta*'nın, enerji haberlerinin sunumunda bağımsız bir duruş sergileyemediği ortaya çıkmaktadır. Gazete, yayınladığı haberlerin başlık, spot ve içeriğiyle devletin konuya ilişkin tutumuna paralel bir tutum sergilemiştir. Sonuç olarak, *Nezavisimaya Gazeta*'da Türkiye'nin enerji politikaları bağlamında söz konusu uluslararası enerji projelerinin temsilinin ana amacı, okuyuculara bu projelerle ilgili bilgi vermek değil, onlarda bahse konu boru hatlarının Rusya'nın iktisadi ve politik çıkarlarına ters düştüğünü dikte eden devlet ideolojisi doğrultusunda kanaat oluşturmaktır.

Kaynakça

- Angermüller, J. (2006). Avrupa'da söylem çözümlemesi. K. Yoğurtçu (Çev.). 28.01.2018 tarihinde http://www.academia.edu/16774530/Avrupada_S%C3%B6ylem_%C3%87%C3%B6z%C3%BCmlmesi-Johannes_Angerm%C3%BCller_adresinden_edinilmiştir.
- Aralarına kara kedi girmek. (t.y.) Güncel Türkçe Sözlük. 10.01.2018 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=aralar%C4%B1na%20kara%20kedi%20girmek&cesit=20&guid=TDK.GTS.55d340c2913568.28965980_adresinden_edinilmiştir.
- Bal, İ. (2008). *ABD politikaları ve Türkiye*. Ankara: Lalezar Kitapevi.
- Baykal, N. (2010). 6'ya 5'mi, 10'a 1 mi?: Politik söylem çözümlemesi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, s. 1-17.
- Bayram, A. (2014). *Rusça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Beat, M. (2001). Türk-Rus ilişkileri – 1991-2001. *Stratejik Analiz*, 2(19), s. 117-130.
- Brzezinski, Z. (1998). *Büyük satranç tahtası: Amerika'nın önceliği ve bunun jeostratejik gerekleri*. E. Dikbaş ve E. Kocabıyık (Çev.). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Büyükkantarcıoğlu, S. N. (2012). Söylem incelemelerinde eleştirel dilbilimsel boyut: Eleştirel söylem çözümlemesi ve ötesi. Ö. Özer (Ed.), *Haber eleştirmek: Araştırma alanlarına göre eleştirel haber çalışmalarını içinde*. Konya: Literatürk.
- Çeçen, A. (2017). Avrasyada Türkiye ve Rusya. 7. *Uluslararası Karadeniz Sempozyumu: "Türk-Rus İlişkileri"* içinde (s. 42-47). 12.05.2018 tarihinde http://karasam.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/duyurular_pics/2018/karasam_I.CILT.pdf_adresinden_edinilmiştir.
- van Dijk, T. (1988). *News As Discourse*. 13.01.2018 tarihinde http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-20News%20as%20Discourse.pdf_adresinden_edinilmiştir.
- van Dijk, T. (2015). Söylem ve ideoloji: Çokalanlı bir yaklaşım. B. Çoban ve Z. Özarlan (Haz.), *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji* içinde (s. 15-97). İstanbul: Su Yayınları.
- van Dijk, T. (2018). *Haberlerin söylem olarak disiplinlerarası incelenmesi*. 10.01.2018 tarihinde http://www.nefretsoylemi.org/resimler/200911199701959490.pdf_adresinden_edinilmiştir.
- Doğan, A. (2014). *Sözlü ve yazılı çeviri odaklı söylem çözümlemesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, D. M. (2005). *Büyük Türkçe sözlük: Türkçe Osmanlıca yabancı dillerden Türkçeye geçen ve en çok kullanılan kelimeler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Dokuzlar, B. (2006). *Dünya güç dengesinde yeni silah doğalgaz: Orta Asya'dan-Avrupa'ya*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Doster, B. (2014). Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığının Türkiye-Rusya ilişkilerine etkileri. 05.12.2016 tarihinde http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-327-2014122946guvenlik_kongresi_bildirileri-38.pdf_adresinden_edinilmiştir.
- Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi. (2007). *Petrol ve Doğal Gaz Çalışma Grubu Raporu*. Ankara. 17.03.2016 tarihinde https://www.dunyaenerji.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/dogalgaz_raporu_304.pdf_adresinden_edinilmiştir.
- Efegil, E. (2000). Washington'un Hazar Havzası politikası ve Türkiye. *Avrasya Dosyası*, 6(2), s. 187-203.
- Erşen, E. (2011). Turkish-Russian relations in the new century. Ö. Z. Oktav (Ed.), *Turkey in the 21st century: Quest for a new foreign policy* içinde (s. 95-114). Burlington: Ashgate.
- Evre, B. (2009). Söylem analizine yönelik farklı yaklaşımlar. İ. Parlak (Ed.), *Medyada gerçeğin inşası: Türk medya söylemine bir bakış* içinde (s. 107-152). Konya: Çizgi.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. Londra ve New York: Longman.
- Fairclough, N. (2004). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Londra ve New York: Routledge.

- Fairclough, N. (2015). Dil ve ideoloji. B. Çoban ve Z. Özarslan (Haz.), *Söylem ve ideoloji*
- Gazel, F. (2004). *Mavi Akım: Avrasya'da çözümsüzlüğün öyküsü*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gazprom. (2016). *Mavi Akım*. 14.03.2016 tarihinde <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/active/blue-stream> adresinden edinilmiştir.
- Gürler, A. Y. (2017). Avrasya'da Türkiye ve Rusya. 7. *Uluslararası Karadeniz Sempozyumu: "Türk-Rus İlişkileri"* içinde (s. 28-35). 12.05.2018 tarihinde http://karasam.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/duyurular_pics/2018/karasam_I.CILT.pdf adresinden edinilmiştir.
- Herman, E. S. (2004). Kelime hileleri ve propaganda. N. Chomsky, E. S. Herman, D. Peterson ve J. Podor (Ed.), *Medyanın kamuoyu imalatı: Medyanın tekelleşmesi, kitlelerin yönlendirilişi ve zorunlu itaat* içinde (s. 76-89). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik: Teorileri, metodolojisi, aktörleri, tarihi, karakteristiği, kavramları*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Hüseynov, A. (2003, 4 Nisan). Bakü ile Ankara'nın arasında Irak kedisi geçti. *Nezavisimaya Gazeta*, s. 8.
- İlk sayımız iyi oldu. (1990, 24 Aralık). Kommersant. 21.12.2017 tarihinde <https://www.kommersant.ru/doc/266939> adresinden edinilmiştir.
- İnceoğlu, G. Y ve Çomak, A. N. (2009). *Metin çözümlemeleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keskin, E. Z. (2004). Türkiye'de haber incelemelerinde van Dijk yöntemi. Ç. Dursun (Der.), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* içinde (s. 391-405). İstanbul: Kesit.
- Kulikov, S. (2009, 18 Haziran). Türk hayal kırıklığı. *Nezavisimaya Gazeta*, s. 12.
- Kulebi, A. (2018). İhmal edilmiş seçenek: Türk Avrasyacılığı. 10.05.2018 tarihinde <http://savunmavestrateji.blogcu.com/ihmal-edilmis-secenek-turk-avrasyaciligi-ali-kulebi/478945> adresinden edinilmiştir.
- Memmedov, S. (2012, 26 Haziran). Bakü Nabucco'yu Gömdü. *Nezavisimaya Gazeta*, s. 8.
- Nabucco projesi nedir? Ne değildir? (2009, 12 Temmuz). NTV. 11 Nisan 2016 tarihinde http://www.ntv.com.tr/dunya/nabucco-projesi-nedir-nedegildir,J5DBIv_eD02BGYWBWN8w adresinden edinilmiştir.
- Oğan, S. (2003). Mavi Akım Projesi: Bir enerji stratejisi ve stratejisizliği örneği. *Stradigma Strateji ve Analiz E-Dergisi*, (7). 26.04.2016 tarihinde <http://www.emreozgur.com/Mavi.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Oğan, S. (2007). *Enerji stratejisinden mahrum bir ülke*. 28.04.2018 tarihinde <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/503-enerji-stratejisinden-mahrum-bir-ulke> adresinden edinilmiştir.
- Orlov, D. (2003, 26 Aralık). Sam Amca için boru. *Nezavisimaya Gazeta*, s. 8.
- Özder, A. (2013). Avrasya kavramı ve önemi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2(2), (s. 65-88).
- Özer, U. (2012). Soğuk Savaş sonrası dönemde TBMM milletvekillerinin gözünden Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkileri. Y. Okay (Ed.), *Türk-Rus ilişkileri üzerine makaleler* içinde (s. 87-114). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Pamir, N. A. (2001). Dünyada ve Türkiye'de enerji güvenliği. *Stratejik Analiz*, 1(12), s. 77-87.
- Pavlyuk, İ. (2002, 18 Eylül). Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın inşasına başlandı. *Podrobnosti*. 10.03.2015 tarihinde <http://podrobnosti.ua/36745-nachalos-stroitelstvo-truboprovoda-baku-tbilisi-dzhejhan.html> adresinden edinilmiştir.
- Rusya Federasyonu Devlet İstatistik Kurumu. (2015). *Rakamlarla Rusya, Rusya Federasyonu önemli malların ihracatı raporu*. 14.12.2017 tarihinde http://www.gks.ru/bgd/regl/b15_11/IssWWW.exe/Stg/d02/27-15.htm adresinden edinilmiştir.
- Şahin, K. (2016). Rusya Federasyonu enerji sektörünün yapısı, sektörde yaşanan gelişmeler ve Rusya Federasyonu'nun G-8 başkanlığı. 29.03.2016 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelistmeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa adresinden edinilmiştir.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2016). Türkiye'nin enerji profili ve stratejisi. 23.02.2016 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa adresinden edinilmiştir.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2016). Uluslararası boru hatları ve boru hattı projeleri. 11.04.2016 tarihinde <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Boru-Hatlari-ve-Boru-Hatti-Projeleri> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017a). *Petrol*. 14.12.2017 tarihinde <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017b). *Doğal Gaz*. 14.12.2017 tarihinde <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> adresinden edinilmiştir.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2018). Doğal gaz boru hatları ve projeleri: Rusya-Türkiye doğal gaz boru hattı (Batı hattı). 11.02.2018 tarihinde <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte çift haneli büyüdü. (2017, 11 Aralık). Deutsche Welle Türkçe. 10.04.2018 tarihinde <http://www.dw.com/tr/türkiye-ekonomisi-üçüncü-çeyrekte-çift-haneli-büyüdü/a-41737486> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Petrolleri. (2015). *Ham petrol ve doğalgaz sektör raporu 2015*. 26.04.2016 tarihinde http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSekt%C3%B6r+Raporu%2FHP_DG_SEKTOR_RPR.pdf adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Petrolleri. (2016). *Ham petrol ve doğalgaz raporu 2016*. 10.01.18 tarihinde http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSekt%C3%B6r%20Raporu%2FTP_HAM_PETROL-DOGAL_GAZ_SEKTOR_RAPORU__2015.pdf adresinden edinilmiştir.
- Uncle Sam. (t.y.). *Cambridge Online Dictionary*. 26.03.2017 tarihinde <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/uncle-sam> adresinden edinilmiştir.
- Ülkü, G. (2004). Söylem çözümlemesinde yöntem sorunu ve van Dijk yöntemi. Ç. Dursun (Der.), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* içinde (s. 371-391). İstanbul: Kesit Tanıtım Ltd.şti.
- Ültanır, M. Ö. (1997). Türkiye'nin enerji politikalarının oluşturulmasında enerji enstitüsüne ve enerji şurasına gerek vardır. *Türkiye 7. Enerji Kongresi. Enerji Politikaları ve Planlama, Cilt 1* içinde (s. 55-70). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (2015). Yeni Avrasyacılık ve Rusya. *Soyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (34), s. 111-120. 10.05.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/452480> adresinden edinilmiştir